

## Razmatranja koncepta delanja u okviru pristupa socijalne biografije

Walther, Andreas, Barbara Stauber, Axel Pohl (2009) *Up2Youth – Final Report*. (dostupno na <http://www.up2youth.org>).

Henderson, Sheila, Janet Holland, Sheena McGrellis, Sue Sharpe, Rachel Thomson (2009 [2007]) *Inventing Adulthoods. A Biographical Approach to Youth Transitions*. London: SAGE.

U posleratnom periodu, istraživanja omladine pokazivala su tendenciju da preneglašavaju ili značaj strukturalnih faktora društvenog položaja i života mladih ili, u kasnijem periodu, značaj promena i diskontinuiteta unutar procesa tzv. tranzicija u odraslost (Evans, 2002: 246). Istovremeno, procesi karakteristični za „društvo rizika“ kasne modernosti suočili su mlade ljude sa različitim problemima i neizvesnostima u svim oblastima društvenog života. Proaktivna uloga mladih u suočavanju sa trajnijim strukturalnim (stratifikacijskim i sistemskim) ograničenjima, s jedne strane, i novim izazovima i rizicima savremenog društva, s druge, prepoznata je u velikom broju istraživanja poslednjih decenija. Nova stvarnost života mladih zahtevala je uvođenje novih istraživačkih pravaca razmišljanja, analitičkih okvira, konceptualnih rešenja i metodoloških pristupa (Wynn, Dwyer, 1999). Novouvedeni koncept delanja (*agency*) postaje značajan za eksploraciju i intepretaciju novih trendova u društvenom životu mladih. Ova rasprava je posvećena razmatranju određenja i operacionalizacija koncepta delanja u okviru pristupa socijalne biografije na osnovu prikaza nekoliko studija.

Pristup socijalne biografije oblikovao se jednim delom kao reakcija na elemente tzv. teze o individualizaciji u okviru konceptualizacije refleksivne modernizacije (Beck *et al.*, 1994). Naime, kao deo teze o detradicionalizaciji unutar ove konceptualizacije (Bek, 2001), prepoznato je preneglašavanje slobode izbora i uloge samorefleksivnog delanja, s jedne strane, a umanjeње značaja strukturalnih faktora u oblikovanju individualnih biografija, sa druge, što je izazvalo veliki broj teorijskih kritika i istraživanja, koji su za cilj imali da demantuju ovo stanovište.<sup>2</sup> Jedno od prvih ponuđenih rešenja za suodnošenje strukture i delanja u procesu oblikovanja individualnih životnih putanja nađeno je u konceptu *strukturisane individualizacije* (Roberts *et al.*, 1994). Prema ovom stanovištu pojedinac oblikuje vlastitu biografiju u odnosu na socijalni kontekst – njegova strukturalna obeležja (omogućavajuća /ili/ ograničavajuća), raspoložive resurse, vlastite strategije i vlastiti identitet. Individualna biografija se na taj način konstituiše kao socijalna biografija: ona je i društveno strukturisana, ali i proizvod delanja.

<sup>1</sup> smiljkat@hotmail.com

<sup>2</sup> Vidi na primer: Jones, Wallace, 1990; Jones, Wallace, 1992; Furlong, Cartmel, 1997; Evans, 2002; Brannen *et al.* 2002; Brannen, Nilsen, 2005.

Za poređenje konceptualizacija delanja odabrane su dve studije koje iz različitih perspektiva posmatraju isti problem – oblikovanje socijalnih biografija mladih.

Studija *Up2Youth* (Walther, Stauber, Pohl, 2009) predstavlja sintetički prikaz teorijskih dometa i nalaza velikog broja istraživanja<sup>3</sup> i izveštaja nastalih sekundarnom analizom podataka o položaju mladih u petnaest evropskih zemalja.<sup>4</sup> Izlaganje je koncipirano tako da se u komparativnoj perspektivi prate tri osnovna procesa tranzicije u odraslost, pa su tri osnovne tematske oblasti studije: mladi i roditeljstvo (u okviru porodičnih tranzicija, zasnivanja porodice), zapošljavanje mladih pripadnika etničkih manjina i migranata (u okviru obrazovno-radnih tranzicija) i participacija mladih (u okviru političko – građanskih tranzicija).

Studija *Inventing Adulthoods* (Henderson *et al.*, 2009) rezultat je longitudinalnog kvalitativnog istraživanja sprovedenog u 6 talasa na svakih 9 meseci od 1999. do 2006. godine. Ispitanici koji su bili ispitivani metodom dubinskih intervjuva u kombinaciji sa drugim kvalitativnim tehnikama (Thomson, Holland, 2004) bili su, usled osipanja uzorka, od 118 do 64 mladih uzrasta od 14 do 27 godina iz pet socijalno različitih lokacija u Ujedinjenom Kraljevstvu. Analiza rezultata prikazana je kroz teme koje su grupisane u dve oblasti – teme koje potencira javni diskurs: obrazovanje, rad, „kulture nasilja“, „kulture zloupotrebe hemijskih supstanci“, dobrostanje, i one koje su sami mladi ispitanici izdvojili kao najvažnije: pokretljivost, pripadanje, dom, intimnost, društvenost.

Obe studije jednim delom teže istom cilju: ustanovljavanju delovanja strukturalnih konteksta na tranzicije u odraslost. Tako se u *Inventing Adulthoods* kao jedan od ciljeva studije navodi „da pokaže kako su elementi tranzicije iz detinjstva u odraslost posredovani istorijski specifičnim kulturnim i materijalnim procesima“ (Henderson *et al.*, 2009: 151). Različiti strukturalni konteksti se u studiji *Up2Youth* nazivaju „tranzicionim režimima“ (Walther *et al.*, 2009: 15), što je model koji ima validnost „teorija srednjeg obima“, konstruisan da „ispita i potencijalno identifikuje varijacije u uzajamnom dejstvu struktura i delanja u različitim tranzicionim kontekstima“ (Walther, 2006: 120).

Težeći da ispita razlike u oblikovanju biografija i nejednak uticaj procesa individualizacije na pojedinačne živote mladih, studija *Inventing Adulthoods* koristi „biografski metod unazad“ – ispitanici su rekonstruisali život: događaje, biografske sekvence i slično, u periodu od prethodnog intervjuisanja, ali su gledali i u budućnost izražavajući svoja očekivanja i planove (Henderson *et al.*, 2009: 19).

Obe studije uvode biografiju kao pristup i kao koncept: socijalna biografija je konceptualno oruđe kojim se objašnjava sadejstvo struktura i delanja. U takvom pristupu u *Up2Youth* projektu eksplicitno se polazi od Gidensove teorije strukturacije (Giddens, 1984): strukturacija je shvaćena kao proces u kome strukture postavljaju uslove, mogućnosti i ograničenja za delanje aktera. Strukture predstavljaju odlike društvenog konteksta – institucije, resurse i pravila na koje se akteri oslanjaju u produkciji i reprodukciji društvenog života. Dvostrukost dinamički shvaćenih struktura je dvojaka: one su i preduslov i proizvod delanja, a istovremeno mogu biti ograničavajuće i/ili omogućavajuće u odnosu na delanje

<sup>3</sup> Kao što su npr. Reiter, 2003; Walther, 2005; Walther, Stauber, Pohl, 2005; Leccardi, 2006; i tekstovi u zbornicima “Misleading Trajectories” (Walther *et al.*, 2002) i “New Youth” (Leccardi, Ruspini, 2005)

<sup>4</sup> Analizama su obuhvaćene: Danska, Finska, Austrija, Nemačka, Francuska, Holandija, Irska, Velika Britanija, Italija, Portugalija, Španija, Bugarska, Rumunija, Slovačka, Slovenija.

(Walther *et al.*, 2009: 65). Postupajući aktivno (delatno) u odnosu na strukturalne uslove, pojedinci kreiraju biografije, istovremeno obnavljajući ili oblikujući strukture (u procesima reprodukcije, rekonverzije i promene). Koncept strukturacije uključuje dinamiku između istorije (strukturalnog konteksta) i biografije (individualnog delanja). U *Inventing Adulthoods* veza sa teorijom strukturacije je implicitnija, ali očigledna: „Tranzicije mladih u odraslost su pod uticajem strukturalnih ograničenja klase, roda, etniciteta, ali unutar tog okvira društveno strukturalnih faktora i uticaja makro ekonomskog okruženja postoji prostor za individualno delanje. Proaktivnost, nezavisnost i autonomija mogu biti olakšani ili ograničeni društvenim, kulturnim i institucionalnim faktorima“ (Henderson *et al.*, 2009: 129).

Koncept delanja ima centralno mesto u određenju socijalne biografije u obe studije. U studiji *Up2Youth* uvodi se pojam „biografizacija“ koji se odnosi na: „potrebu individua da refleksivno stave u odnos situacije u kojima se nalaze i svoj subjektivni identitet, da stvore biografski sklop između spoljnih (ekonomskih, institucionalnih, vršnjačkih) zahteva i mogućnosti i unutrašnjih potreba, želja i interesa (Walther *et al.*, 2009: 105).<sup>5</sup>

**Značenje** delanja proteže se preko individualno postavljenih ciljeva i uključuje strukturama određene procese stvaranja značenja kao i ojačavanje subjektivnog identiteta (Ibid.: 55). Dijalektika između subjektivnog i intersubjektivnog prepoznavanja i priznavanja je suština „društvenosti biografije“ i „biografičnosti društvenog“ (Ibid.: 65). Upravo je kompetencija i njeno priznavanje od strane drugih centralno mesto u „konceptualnom modelu individualne akcije“ koji se razvija u studiji *Inventing Adulthoods*, a koji postulira da: „osećaj kompetentnosti i njeno prepoznavanje od strane drugih vodi ulaganju u određena biografska polja i prakse“ (Henderson *et al.*, 2009: 15)<sup>6</sup>.

**Intencionalnost** je dimenzija koju prepoznaju obe studije: delanje se određuje kao načelna sposobnost osobe da intencionalno postupa (Walther *et al.*, 2009: 65). Za razliku od motivacije koja jeste potencijal za delanje, ali kao „ispodpovršinski, delom nesvesni program“, intencionalnost odgovara samorefleksivnoj regulaciji ponašanja u konkretnim situacijama (Giddens, 1984). Da bi ukazali na značaj motivacije za delanje u biografskoj perspektivi, autori studije *Inventing Adulthoods* uvode deskriptivni koncept nastao iz empirijskih iskaza, koji su nazvali – *kritični trenuci*. To mogu biti najrazličitiji događaji – povezani sa porodicom, smrću i bolešću, obrazovanjem, „obredima prelaza“, problemima, dokolicom, preseljenjem, odnosima i sličnim, a odgovori mogu biti „izbor“ (delatni odgovor) i „sudbina“ (nedelatni odgovor) (Thomson *et al.*, 2002). Za razliku od „sudbinskih trenutaka“ koje Gidens određuje kao: „vremena kad se događaji sakupe na takav način da se pojedinac nađe na raskršću egzistencije ili kad sazna informacije sa sudbinskim posledicama“ (Giddens, 1991: 113), a koji proizvode refleksivno preispitivanje postupaka i identiteta, „kritični trenuci“ ne moraju da se prepoznaju kao značajni u vreme kada se događaju. U

<sup>5</sup> Složeni proces donošenja odluka na neki način predstavlja „srednji nivo“ između struktura i delanja, s obzirom da uključuje i strukturalne i individualne faktore. Na složenost procesa ukazuje očigledna diskrepancija između želja i orijentacija mladih ljudi i akcija koje stvarno preduzimaju. Takve su pojave na primer odlaganje zasnivanja porodice, mada se ona visoko vrednuje i priželjkuje, ili postepeno smanjivanje profesionalnih aspiracija („cooling out“) i strategije „korak po korak“ koje primenjuju mladi koji osećaju osujećenja zbog porekla (etničkog ili klasnog npr.), bez obzira na njihove visoke obrazovne i profesionalne aspiracije (op. cit).

<sup>6</sup> Na ovaj način određeno delanje uključuje „rad na identitetu“, odnosno „biografski rad na identitetu“ koji implicira stalni odraz odnosa između „ja“ i „mene“, u interakcionističkoj terminologiji (Ibid.: 55).

biografskoj perspektivi, kritični trenuci dovode do „preslaganja“ („resequencing“) životnih događaja i faza. Prednost longitudinalnog istraživanja, ističu autorke studije, jeste da se vrednost kritičnih trenutaka može preispitivati nanovo i nanovo tokom vremena; ono nam omogućava da razumemo kako neki aspekti i događaji u nekom domenu života mlade osobe (npr. domaćem) mogu imati posledice izvan tog domena (npr. obrazovanje) (Henderson *et al.*, 2009: 20).

**Refleksivnost** delanja je u srži konceptualizacije biografije kao oblikovanja „refleksivnog projekta sopstva“ (Giddens, 1991): „Delanje u uslovima kasne modernosti treba razumeti kao nizove refleksivnih petlji unutar biografije pojedinca“ (Walther *et al.*, 2009: 108). Refleksivnost podrazumeva da se individue ne mogu odvojiti od svoje prošlosti u razvijanju biografskih projekata: „Biografija podrazumeva rekonstruisanje i balansiranje prošlosti, zamišljanje, izmišljanje, zacrtavanje i planiranje budućnosti i suočavanje sa sadašnjim zahtevima, na takav način da su prošlost i budućnost povezane kroz značenje i kontinuitet“.<sup>7</sup> Drugim rečima, vremenska dimenzija – **temporalnost** delanja, kroz refleksivnost povezuje prošlo iskustvo, sadašnje namere i buduće planove.

U kontekstu moderne, životni plan je bio organizacioni princip biografije, dok je logika planiranja bila inkorporirana u oblikovanje modernog identiteta „ja“ (Leccardi, 2005: 124). Mladi ljudi danas se suočavaju sa zahtevom za „subjektivizacijom biografija“ (Ibid.: 126), odnosno pred imperativom da se moraju praviti izbori, što nije u saglasju sa društvenom situacijom u kojoj se ne mogu predvideti krajnji rezultati ličnih izbora. Kao rezultat tog procepa, neizvesnost savremenog društva inkorporirana je u konstrukcije biografija mladih ljudi preko narativa „produžene sadašnjosti“.<sup>8</sup> U društvenim uslovima bremenitim neizvesnostima, ali i velikim brojem mogućnosti, planiranje budućnosti dobija odlike „izmišljanja“, pa se tako i odraslost, s obzirom da više nema određenu formu i obeležja prelaza, mora „izmisliti“ (Giddens, 1991). Međutim, mogućnost „izmišljanja“ budućnosti i odraslosti temelji se na resursima sadašnjosti, stoga je način na koji mladi sebe vide u budućnosti oblikovan njihovim iskustvima i društvenim položajem danas (Henderson *et al.*, 2009: 28).<sup>9</sup>

Inkorporiranje prošlosti – iskustava povezanih sa nejednakostima (u resursima i mogućnostima), u identitet i biografiju, sa jedne strane, i njen uticaj na oblikovanje aspiracija i planova za budućnost, sa druge strane, čini aspekt temporalnosti delanja koji ga uklapa u strukturalni kontekst. Na taj način koncipirano, delanje se može objasniti u kontekstu intergeneracijskih kontinuiteta (npr. reprodukcije nejednakosti), sa jedne strane, a promena

<sup>7</sup> Alheit, P., B. Dausien (2000) “Biographicity as a basic resource of lifelong learning”, u: P. Alheit et al. (eds.) “Lifelong Learning Inside and outside of Schools”, Roskilde University: 400-422; navedeno prema: Walther et al., 2009: 60.

<sup>8</sup> „Extended present“ (Brannen, Nilsen, 2002). Karmen Lekardi u narativima mladih ljudi prepoznaje još i „sadašnjost ispražnjenu od vremenske dubine“, kao i dvostrukost (protoka) vremena – jako osećanje da se tempo vremena danas veoma ubrzao, da se iskustva brže smenjuju, ali da istovremeno prelasci iz jedne životne faze u drugu postaju sve sporiji, skoro „puževim korakom“. S jedne strane, postoji tempo koji pritiska, sa druge strane se ne zna gde se ide, što proizvodi osećanje „gubljenja vremena“ (Leccardi, 2005: 134).

<sup>9</sup> Za istraživanje percepcija odraslosti i aspiracija za budućnost autorke ove studije su razvile instrument „životne putanje“ („lifelines“): od ispitanika se tražilo da zamisle sebe u određenim uzrastima i u četiri oblasti: stanovanju, obrazovanju (školovanju), zaposlenju i ličnim odnosima, a potom su svoje beleške obrazlagali tokom intervjua (Thomson, Holland, 2002).

globalnog i lokalnog društvenog konteksta (i delatnih odgovora na te promene), sa druge strane (Walther *et al.*, 2009: 51).

Koncept strukturisanog ili „ograničenog“ („bounded“) delanja,<sup>10</sup> vremenski i društveno uklopljenog, kako je razvijen u ovim studijama, u sebi inkorporira i faktore strukturalnog konteksta i individualne izbore, postupke i identitete. On omogućava da se u socijalnoj biografiji sagledaju *i* struktura *i* delanje, namesto prethodnih konceptualizacija koje su potencirale *ili/ili* pristup (Walther *et al.*, 2009: 103).

Nadamo se da je i ovako rudimentaran prikaz, na osnovu dve osnovne studije i sa njima povezanih tekstova, uspeo da pokaže heuristički potencijal pristupa socijalne biografije, kao i konceptualizacije delanja unutar njega. Pristupom socijalne biografije sa konceptom strukturisanog delanja prevazilaze se pojednostavljena tumačenja prema kojima su mladi u kontekstu procesa koji odlikuju savremeno društvo ili žrtve strukturalnih ograničenja, ili kalkulatori u okviru svojih racionalnih izbora, ili kreatori kontrakulturalnog otpora (Walther *et al.*, 2009: 51).

S obzirom da su socijalne biografije mladih u pomenutim studijama proučavane uglavnom na osnovu narativnih iskaza ispitanika, ispitivanje potencijala za njihovo rekonstruisanje putem anketnog istraživanja predstavlja pravi izazov.

## Literatura

- Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (1994) *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*, Cambridge: Polity Press.
- Bek, U. (2001) *Rizično društvo*, Beograd: Filip Višnjić.
- Brannen, Julia, Nilsen, Ann (2002): “Young People’s Time Perspectives: From Youth to Adulthood”, *Sociology*, 36, 513–539.
- Brannen, J., Nilsen, A. (2005) „Individualisation, Choice, and Structure: A Discussion on Current Trends in Sociological Analysis”, *The Sociological Review*, 53 (3): 412 – 428.
- Brannen, J., S. Lewis, A. Nilsen, J. Smithson (eds.) (2002) *Young Europeans, Work and Family: Futures in Transition*. London: Routledge.
- Evans, Karen (2002): “Taking Control of their Lives? Agency in Young Adult Transitions in England and the New Germany”, *Journal of Youth Studies*, 5(3), 245–270.
- Furlong A. and F. Cartmel (1997) *Young People and Social Change. Individualisation and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society. Towards a Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Henderson, Sheila; Holland, Janet; McGrellis, Shena; Sharpe, Sue and Thomson, Rachel (2007): *Inventing Adulthood: A Biographical Approach to Youth Transitions*, London: SAGE.

<sup>10</sup> Određuje se kao „društveno situiran proces“, oblikovan iskustvima iz prošlosti, prilikama koje postoje u sadašnjosti i opažanjima mogućnosti u budućnosti (Evans, 2002: 262).

- Jones, Gill and Claire Wallace (1990) „Beyond Individualization: What Sort of Social Change?” u: Chisholm, L., P. Buchner, H.H. Kruger and P. Brown (eds.) *Childhood, Youth and Social Change: A Comparative Perspective*, London: The Falmer Press: 134 – 154.
- Jones, Gill, Claire Wallace (1992) *Youth, Family and Citizenship*, Open University Press.
- Leccardi, Carmen (2005): “Facing Uncertainty. Temporality and Biographies in the New Century”, *Young*, 2 (2),123-146.
- Leccardi, Carmen and Ruspini, Elisabetta (eds.) (2005): *A New Youth? Young People, Generations and Family Life*. Aldershot: Ashgate.
- Reiter, Herwig (2003) ‘Past, Present, Future: Biographical Time Structuring of Disadvantaged Young People’, *Young* 11(3): 253–79.
- Roberts, K., S.C. Clark and C. Wallace (1994) „Flexibility and Individualism: A Comparison of Transitions into Employment in England and Germany” *Sociology* 28 (1): 31 – 55.
- Thomson, R., Holland, J. (2002) „Imagined Adulthood: Resources, Plans and Contradictions”, *Gender and Education* 14 (4): 337-350.
- Thomson, R., Holland, J. (2004): „Youth Values and Transitions to Adulthood: An empirical investigation“, Families & Social Capital ESRC Research Group Working Paper No. 4. London, South Bank University.
- Thomson, Rachel; Bell, Robert; Henderson, Sheila; Holland, Janet; McGrellis, Sheena; Sharpe, Sue (2002): “Critical Moments: Choice, Chance and Opportunity in Young People's Narratives of Transition to Adulthood”, *Sociology* 36(2), 335–354.
- Walther, Andreas (2006): “Regimes of Youth Transitions. Choice, Flexibility and Security in Young People's Experiences across Different European Contexts”, *Young* 14(1), 119–141.
- Walther, Andreas; Stauber, Barbara; Biggart, Andy; Du Bois-Reymond, Manuela; Furlong, Andy; López Blasco, Andreu et al. (2002): *Misleading Trajectories – Integration Policies for Young Adults in Europe?* Opladen: Leske+Budrich.
- Walther, Andreas; Stauber, Barbara & Pohl, Axel (2005): “Informal Networks in Youth Transitions in West Germany: Biographical Resource or Reproduction of Social Inequality?”, *Journal of Youth Studies* 8 (2), 221-240.
- Walther Andreas, Barbara Stauber, Axel Pohl (2009) *Up2Youth – final report*. [http://www.up2youth.org/downloads/task\\_cat\\_view&Itemid=/gid,19/orderby,dmdate\\_published/asc desc,DESC/](http://www.up2youth.org/downloads/task_cat_view&Itemid=/gid,19/orderby,dmdate_published/asc desc,DESC/)
- Wynn, J., Dwyer, P. (1999) “New Directions in Research on Youth in Transition”, *Journal of Youth Studies*, 2 (1), 5–21.